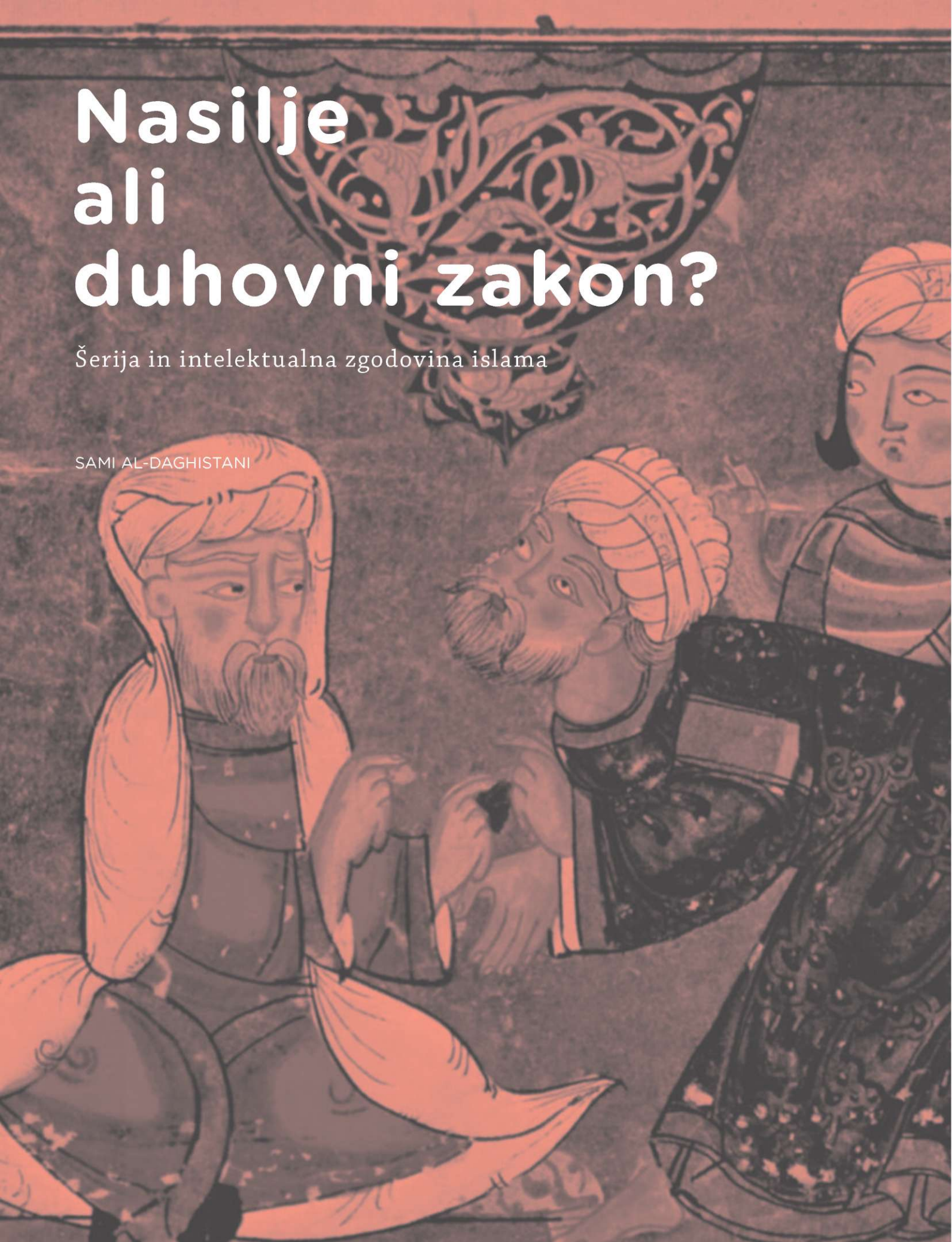

Nasilje ali duhovni zakon?

Šerija in intelektualna zgodovina islama

SAMI AL-DAGHISTANI

Šerijo so islamski učenjaki in zahodni orientalisti velikokrat napačno razumeli. Da bi zares poznali in razumeli šeriat, moramo proučiti njegovo zgodovino in notranjo dinamiko ter poiskati aplikacije in spodrsrlja-je tega, kar imenujemo islamsko pravo. To je danes za mnoge sporen koncept, ki pa velja v islamski tradiciji za srčko pravnega in teološkega diskurza.

Kaj je pravzaprav šerija oz. islamsko pravo?

Najprej osnovna definicija. Šeriat je tradicionalni prevod za »Alahov zakon«. Beseda *šerija* sodi v tradicijo predaje (Hadis) in se v Koranu ne pojavlja – tam se uporablja izraz *šir'a*, kar pomeni pot proti vodi. Šeriat torej ni niti zakonik niti represiven sistem. Za muslimane predstavlja Alahovo sporočilo v svoji celovitosti, to je način življenja, utemeljen v svetem besedilu.

Proučevalci islamskega prava svoje študije praviloma začenejajo pri terminologiji. Namreč, arabščina kot paradigma in medij prenosa islamskega sporočila igra izredno pomembno vlogo pri obravnavi teologije, filozofije in logike prava (duhovno pomembnost arabščine med drugimi poudarja tudi Osman Emin v besedilu iz zbornika *Klasična islamska filozofija*). Šerija velja za sveti zakon, ali, bolje rečeno, znanje o svetem zakonu, ki temelji na Koranu in Hadisu preroka Mohameda. To, kar danes označujemo za islamsko pravo (v arabščini *fiqh*), ni šerija. *Fiqh* je ime za človeško zmožnost razumevanja in interpretacije šeriata (v arabščini glagol *fahama-yafhamu*), medtem ko sta metodologija prava oz. preučevanje islamskega prava utemeljena v konceptu *uṣūl al-fiqh*. Roger Garaudy (v delu *Živi islam*) pravi, da je šerija »prisotnost Alahove volje v človeškem življenju in zgodovini«. Prav tako obstaja v islamski pravni tradiciji razlika med glagolom *hakama* in njegovimi izpeljankami, in glagolom *qaḍā*, ki je v Koranu omenjen v povezavi z odlokom božje zapovedi. *Hakama* označuje arbitražni proces, ki ga je izjavil Mohamed-Prerok; *qaḍā* pa njegovo avtoriteto odločanja, ki se uteleša v pravniku, muftiju oz. voditelju. Pozicija preroka je dala Mohamedu veliko večjo avtoriteto, kot bi jo imel v vlogi pravnega subjekta. Zahodni orientalist Schacht trdi, da Mohamedova želja pravzaprav ni bila ustanovitev novega pravnega sistema, temveč podučitev človeka o moralnem delovanju. Alija Izetbegović (v delu *Moj bijeg u slobodu*) pravi: »Opazovanje in razmišljanje predstavlja-ta v Koranu dve različni poti in cilja. Razlika med njima je razlika med fiziko in metafiziko. 'Opazovanje' je začetek sleherne znanosti. To je neka vrsta pozitivizma Korana. Nasprotno, cilj metafizike je bil zmeraj odkritje nekega absolutnega načela, ki bi lahko po-jasnilo raznolikost sveta. Znanost je ubrala pot opazovanja, doti-kajočega se, da bi tako našla zakone, po katerih se vršijo stvari v zunanjem svetu.«

Potrebno je razlikovati med pravno strukturo in religijsko-duhovnimi paradigmi, saj je islamska tradicija pomen religije ločevala od državne tvorbe. Strokovnjak za islamsko pravo Wael Hallaq (v *The Impossible State*) tako opozarja, da kalif, tj. politična avtorite-ta, nikoli ni bil tudi izvajalec religioznih zakonov; ta avtoriteta je

v formativnem obdobju (7.–10. stoletje) pripadala muftijem, poz-neje pa *qāḍijem* oz. sodnikom. Islam v nasprotju s katolicizmom nikoli ni poznal institucije cerkve, ki bi predstavljala strukturo verske (pa tudi politične) oblasti, temveč prej diskordanco med svetim zakonom šeriata in realnostjo politične prakse. Islamsko pravo je, tudi zavoljo dinastičnih in političnih razlogov, svoj pravi-ni in administrativni razcvet doživelo v času abasidskega kalifata (750–1258). Naloga *qāḍija* kot specialista za šeriat je bila aplika-cija svetega zakona brez vmešavanja kalifa, saj je bilo njegovo delo-vanje ločeno od politične veje oblasti. Kalif je sicer bil del pravnega sistema (pravo je bilo dojeto normativno), vendar je le potrjeval nova pravila.

Hallaq trdi, da, četudi dojeta kot sveto pravo, šerija nima iracional-nega značaja. Metodologija interpretiranja je racionalna in zato je šerija prej abstraktne kot pravno-legalne narave. Kot poudarja tudi Thomas Bauer (v *Die Kultur der Ambiguität. Eine andere Geschichte des Islams*), cilj šeriata pravzaprav ni uveljavitev pravnih zapovedi, ampak korpusa moralnih norm. Šele islamsko pravo vzpostavi ra-ven pravne legitimnosti, ki so jo izvajali islamski pravni specialisti. Ti leta 715 predstavijo verske in etične ideje znotraj okvira islam-skih norm, s tem pa jih tudi inkorporirajo v sklop določil, ki naj bi jim sledili muslimani. Pravni specialisti so se pri razumevanju in interpretaciji pravnih pravil in etičnih vprašanj naslanjali na t. i. stebre islamskega prava, ki, kakor so jih definirali zgodnji islam-ski učenjaki, predstavljajo vire prava, in sestojijo iz dveh besedil-nih – *Korana* in *Hadisov* – in dveh nebesedilnih virov – konsenza učenjakov (*ijma'*) in analogije (*qiyas*). Šerija je torej božji zakon, medtem ko je islamsko pravo človeško razumevanje tega zakona, ki je podvrženo proučevanju, potrjevanju, napakam, včasih tudi subjektivnemu sklepanju.

Od duhovnosti do pravnih norm – mnogoterost islamskega prava in idžtihād

Večina koranskih verzov, ki se nanaša na pravo, zadeva verovanje (*'ibādat*) in predstavlja približno 500 od več kot 6200 verzov. Mo-hamed Baqr al-Sadr (v *Iqtisaduna*) trdi, da Koran s svojim duhom preko (pravnega) koncepta meja (*ḥudud*) spodbuja kulturo prava in zagovarja filozofijo zmernosti. V zgodnjih debatah so se islam-ski pravniki osredinjali predvsem na metaraven, s tem pa na onto-loška in epistemološka vprašanja, torej na to, kako naj se islamsko pravo razume v navezavi na ostale pravne sisteme. Za odločanje o pravnih vprašanjih so po drugi strani najpomembnejši štirje pra-voverni kalifi iz časa po Mohamedovi smrti: Abu Bakr, Omar bin Khattab, Uthman in Ali bin Abi Talib. V formativnem obdobju so se oblikovale pravne šole (sunitskega) islama, ki jim večina musli-manov sledi še danes:

Abu Hanifa (umrl 767) je pripadal pravni šoli v iraški Kufi. Po njem se imenuje šola, ki je preferirala pravno mnenje (*ra'y*). Ha-nafiti so veljali za racionaliste, saj so njihove izpeljave temeljile na osebni mnenju in ne na analogijah.

Malik ibn Anas (umrl 796) je bil ustanovitelj šole Malikitov. Pri-

Šerija kot sveti zakon ne pomeni *a priori* kaznovanja in je bila v zgodovini islamske misli redko povezana z njim. Cilj kaznovanja ni niti preprečevanje dejanj niti prevzgoja posameznika, temveč vzpostavljanje ravnotežja moralnega napredka v družbi. Kazen bo zmeraj ohranila svoje izvorno jedro, to je neutilitarni moralni odgovor na nemoralno dejanje, morda celo v obliki fizične ali praktične škode. Kazen torej ni motivirana s pojmom koristnega ali z zaščito interesa žrtvovanja, saj zmeraj cilja na moralni učinek in nosi konotacijo družbene koristnosti.

padal je t. i. Medinski šoli, saj je proučeval predvidoma neprekinjeno tradicijo prebivalcev Medine, ki naj bi sledili izvedbi Mohameda -Preroka. Pri proučevanju islamskega prava se je Malik zanašal na Mohamedovo klasifikacijo hadisov.

Mohamed ibn Idris al-Shafi' (umrl 820) velja za ustanovitelja islamskega prava in islamske jurisdikcije. Svoje pravne argumente je razvil prek raziskovanja izvorov islamskega prava, pri čemer je za kodifikacijo prava kot predmeta proučevanja uporabil razumsko metodo: predmet prava mora biti po njem pravno izpopolnjen, za vsako dejanje pa obstajata tako določilo kot tudi nujnost sistematizacije prava in metode analogije. Shafi' je suno (pričevanja in dejanja Mohameda-Preroka) postavil ob bok Koranu. Zagovarjal je, da se morajo pri pravnih vprašanjih in odlokih uporabljati potrjeni hadisi ter s tem zavrniti pomembnost lokalne tradicije. Tako je Shafi'jeva poteza prekinila tradicijo Medinske šole.

Ibn Hanbal (umrl 855) je pripadal šoli tradicionalistov in velja za ustanovitelja Hanbalitske pravne šole, ki je pod svoje okrilje sprejela izjemne islamske pravnike in učenjake. Hanbaliti so nasprotovali razumski komponenti in osebnemu mnenju. Preferirali so šibko naracijo hadisov nad močno uporabo analogije.

Bauer poudarja, da je že v času nastanka pravnih šol obstajala pluralnost pravnih, teoloških in filozofskih pogledov, kar priča o mnogoterosti in večpomenskosti islamske pravne tradicije. Smisel pravne vede je bilo proučevanje prava, hadisov in teologije. Razumska komponenta ter nagnjenost k pluralizmu in dvoumnosti sta bili, kot pravi Bauer, že od začetka inherenten del islamskega prava, zato je le-to vedno veljalo za področje preudarjanja, debati-ranja, preizpraševanja in fluidnosti. Imelo je torej tiste lastnosti, ki

jih danes na Zahodu s konceptom šerije povezujemo izjemno redko. Beseda **idžtihād** izvira iz korena **dža-ha-da**. Je peta glagolska vrsta tega glagola, pomeni pa napor oziroma boj. **Idžihād** označuje mentalni proces – v pravu korespondira z mentalnim napre-zanjem in trudom, da bi dosegli ustrezen pravni odlok. Na drugi strani termin **taqlid** označuje slepo zrenje ali posnemanje prepričanja, najsi bo to filozofsko, teološko, pravno ali povsem osebno. To je posnemanje že obstoječih idej, ki ne vključuje razumske kompo-nente in ne temelji na lastnih odločitvah. Že omenjeni Hallaq trdi, da se vsako pravo giba med **idžtihādom** in **taqlidom**.

Zahodna fantazma šerije kot kazenskega prava

Zahod šerijo pogosto razume kot kazensko pravo. Ta percepcija je preprosto napačna. Kazensko pravo je namreč del pravno-ka-zenskih norm islamskega prava, ki je odvisno od človeškega razu-mevanja in interpretacije svetega zakona, ta pa je s tem podvržen pozornemu preučevanju, pogosto pa tudi osebnim odločitvam is-lamskih sodnikov pri določanju vrste in teže kaznovanja.

Šerija kot sveti zakon ne pomeni *a priori* kaznovanja in je bila v zgodovini islamske misli redko povezana z njim. Cilj kaznovanja ni niti preprečevanje dejanj niti prevzgoja posameznika, temveč vzpostavljanje ravnotežja moralnega napredka v družbi. Kazen bo zmeraj ohranila svoje izvorno jedro, to je neutilitarni moralni od-govor na nemoralno dejanje, morda celo v obliki fizične ali praktič-ne škode. Kazen torej ni motivirana s pojmom koristnega ali z zaš-čito interesa žrtvovanja, saj zmeraj cilja na moralni učinek in nosi konotacijo družbene koristnosti. Tako je islam molitev spremenil v **namaz**; miloščino v **zakat**; duhovno skupnost v duhovno-poli-tično **ummo**. Poleg tega je, tako Izetbegović v *Islam između istoka i zapada*, islamsko kazensko pravo poznalo sistem preizpraševanja mladoletnikov, podoben današnjemu sistemu socialne službe, kar kaže na sociološko dojetje delikta in delikventa. Kot povzema Mohamed Hamidullah (*Uvod u islam*), številni islamski učenjaki islamsko pravo razumejo kot sredstvo usmerjanja človeškega živ-ljenja, ki teži k njegovi celokupnosti in pokriva tako materialni kot duhovni vidik.

Arabska beseda **ḥad** (mn. **ḥudud**) označuje »mejo«, v pravni ter-minologiji pa telesno kaznovanje. Islamsko pravo pozna kaznova-nje za šest vrst **ḥudud** kršitev. Te so: sariqa ali kraja, **ḥaraba** ali oborožen upor proti (islamski) državi, zinā ali prešuštvo, **qadhif** ali nepotrjeno/krivo pričevanje o prešuštvu, **sukr** ali intoksikacija in **ridda** ali apostazija. Primer prešuštva je dobro poznan tudi na Zahodu, in nemalokrat lahko slišimo, da šeriat ogroža versko in človeško svobodo ter izražanje, in da so zato muslimani inheren-tno nagnjeni k nasilju. Res je, da obstajajo interpretacije šerije, ki dajejo zaslombo veri v trdnost in nefluidnost islamskega prava ter omogočajo skrajnim skupinam in posameznim pravnikom izrab-ljanje sistema za politične namene, vendar to ne pomeni, da lahko šerijo enačimo s kazenskim pravom in nasiljem. Če bi telesno ka-znovanje temeljilo na Koranu, potem bi lahko poznali le prve štiri kategorije. Šesta kršitev temelji na hadisih, **sukr** pa ni omenjen

Kaznovanje za **ḥudud** kršitve v dvajsetem in enindvajstem stoletju je bilo uporabljeno pogosteje kakor v celotni zgodovini islama. To kaže, da uporaba kazenskega prava ni verska paradigma ali norma, ampak je k potenciranju kaznovanja v imenu islama v arabskih oziroma pretežno muslimanskih državah pripomogel geostrateški, politični in ekonomski kontekst.

niti v Koranu niti v hadisih. Kar se tiče prešustva, je dobro poznana tudi pravna maksima, ki pravi, da **zinā** ne more biti potrjena in je treba sum ovreči, če ni mogoče potrditi penetracije med domnevnim zunajzakonskim raznospolnim občevanjem. Penetracijo pa lahko potrdimo le, če je bila javna. Za verodostojno pričevanje o prešustvu bi morale na sodišču nastopiti štiri priče, ki so akt videle.

Skozi celotno zgodovino islama je izvrševanje kazenskega prava slonelo na odločitvi sodnika in procesu **ta'zīr**. Gre za diskrecijsko kaznovanje, ki ga med posameznimi primeru na sodišču izvaja sodnik. Islamsko pravo je tako veliko bolj fleksibilno in fluidno kot se danes na splošno verjame. Koran ni pravno besedilo, čeprav je v njem veliko prostora za pravno razsojanje. Hamza Yusuf trdi, da šariat ljudi brani pred krivičnostjo in nepravico. Prav tako opozarja, da je bilo kaznovanje za **ḥudud** kršitve v dvajsetem in enindvajstem stoletju uporabljeno pogosteje kakor v celotni zgodovini islama. To kaže, da uporaba kazenskega prava ni verska paradigma ali norma, ampak je k potenciranju kaznovanja v imenu islama v arabskih oziroma pretežno muslimanskih državah pripomogel geostrateški, politični in ekonomski kontekst. V času kolonializma in po koncu Otomanskega imperija je v arabsko-muslimanskih državah šariat postopoma nadomestilo zahodno kazensko pravo. Tako danes prevladuje verska racionalizacija šariata, kar po mnenju Abdullaha Naima (glej *Islam and the Secular State*) ni dovolj za vzpostavitev modernega pravnega sistema teh držav. Kljub temu pa Naim trdi, da sta zahodno kazensko pravo oziroma zakonodaja izpodrinila šariat, zato je šerija v državah z večinsko muslimanskim prebivalstvom dojeta kot neadekvatna.

O nasilju in politiki v imenu šerije in islama

Danes se islam in predvsem šerija nemalokrat omenjata v povezavi s terorističnimi dejanji na Bližnjem vzhodu in v Evropi, čeprav sta imela malo opraviti z grozovitimi napadi v New Yorku, Veliki Britaniji, Španiji, Franciji in drugje. Ti napadi na nedolžne civiliste so se zgodili v imenu politike in ne islama oziroma šerije. Pogosto so bili napadi na cilje v Evropi odgovor na vojaško posredovanje zahodnih sil v Iraku, Palestini, Afganistanu in Siriji. Strah pred (versko) radikalizacijo je upravičen, prav tako kot tudi strah pred izprieno politiko in neštetimi padajočimi bombami nad mesti Bližnjega vzhoda. Je pa neupravičen strah pred islamom kot takim oziroma šerijo kot njegovim kulturnim ekvivalentom, saj meji na islamo-

fobijo. Teroristično nasilje v imenu islama zadeva tako muslimane kot nemuslimane. V napadih, ki se v zadnjih letih vrstijo v Iraku in Siriji, je bilo med prizadetimi civilisti več muslimanov kot pa pripadnikov drugih verskih skupin. Pri tem je treba vedeti, kot opozarja Shaykh Muhammad Al-Yaqoubi v *Refuting ISIS: A Rebuttal Of Its Religious And Ideological Foundations*, da najbolj razvpita teroristična skupina Islamska država uradno ne sledi nobeni od pravnih šol sunitskega islama.

Bauer in ostali sodobni učenjaki islamske kulture trdijo, da je islamsko pravo med svojim razvojem pridobilo religiozen značaj, zato se mu je vedno pripisovalo božansko naravo; vendar pa obstaja epistemološka in paradigmatična razlika med šariatom in islamskim pravom. Aspekt božjega je postal nekaj absolutnega, sekularne vidike islamskega prava je potisnil v ozadje. Klasična dela islamskega prava pa kažejo, da obstaja velik potencial za verjetnostne teorije (*Wahrscheinlichkeitstheorie*) božjega prava, po katerih je **fiqh** nekaj razumljenega in ne normativno formuliranega. Sleherni pravni sistem, naj bo sekularni ali verski, se giblje med rigidnostjo in fleksibilnostjo, in vsakega lahko izrabimo v ideološke namene. Šerija kot duhovna pot, ki ji islamski učenjaki in mnogi muslimani po svetu sledijo več kot 1400 let, velja za moralno podstat, ki je nemalokrat pripomogla k razvoju številnih kulturnih, civilizacijskih in socioekonomskih praks v muslimanskih državah in drugje. Boj proti šeriji je zato nesmiseln, eliminiranje grozovitih praks proti človeštvu v imenu duhovnosti pa nujno. ✕

ZAROTA

RAZPOTJA/POMLAD 2016

PRIKLJUČITE SE NAŠEMU KROGU.

VAŠE PRISPEVKE SPREJEMAMO

DO 1. 3. 2016.